

XIV JORNADA D'ETNOLOGIA DE LES TERRES DE L'EBRE
Les festes populars a les Terres de l'Ebre

Alcanar, 5 de novembre de 2016

RESUMS

CONFERÈNCIA MARC I COMUNICACIONS

Conferència marc i comunicacions

Conferència marc. 10.00 h

El model festiu de les Terres de l'Ebre

JORDI BERTRAN

Comunicació 1. De 11.30 h a 11.50 h

La tradicionalitat de la festivitat de Sant Antoni d'Alcanar

CRISTINA REVERTER i NÚRIA BALADA

Comunicació 2. De 11.50 h a 12.10 h

Les festes majors tradicionals a Bot

ANTONI CORTÉS

Comunicació 3. De 12.10 h a 12.30 h

La festa de sant Roc a Paüls. Un fet social complet

MARC BALLESTER

Comunicació 4. De 16.30 h a 16.50 h

Les festes majors de Móra d'Ebre, una visió evolutiva

ALFONS ARGILAGA, JOAN LAUNES i JULIO MONFORT

Comunicació 5. De 16.50 h a 17.10 h

Les festes populars a l'Inventari del Patrimoni Cultural Immaterial de les Terres de l'Ebre (IPCITE)

ÍNGRID BERTOMEU i MAITE HERNÁNDEZ

El model festiu de les Terres de l'Ebre

Conferència marc. 10.00 h

JORDI BERTRAN

Filòleg i gestor cultural

Catalunya és un país ric i divers en el patrimoni immaterial festiu. Els tòpics, alimentats pels mitjans de comunicació, han construït un imaginari nacional en què determinades pràctiques festives han esdevingut més icòniques que d'altres. Alhora això ha comportat que algunes hagin esdevingut més prestigiades que d'altres.

Les Terres de l'Ebre han configurat al llarg de la història el seu model festiu propi, que sovint ha estat ignorat i darrerament fins i tot qüestionat pel que fa a alguns dels seus elements constituents. Més enllà de compartir tradicions en diferents cicles festius amb la resta del país, les festes majors d'hivern i d'estiu hi conserven elements propis i autòctons. Antigament alguns d'aquests trets havien estat compartits amb altres territoris del país, i d'altres són ben únics.

Aquesta aportació pretén posar en valor les connexions pretèrites del patrimoni immaterial festiu de les Terres de l'Ebre amb la d'altres territoris, així com explicar els trets singulars d'aquestes contrades del sud de Catalunya. Alhora incidirem en la influència que certes pràctiques festives ebrenques han tingut en temps recents en altres celebracions del país, un reconeixement encara poc analitzat.

La tradicionalitat de la festivitat de Sant Antoni d'Alcanar

Comunicació 1. De 11.30 h a 11.50 h

CRISTINA REVERTER I NÚRIA BALADA

Comissió de Sant Antoni d'Alcanar

L'objecte d'aquesta presentació és donar a conèixer les singularitats i orígens de la festivitat de Sant Antoni al municipi d'Alcanar i el seu desenvolupament al llarg dels últims segles, per inscriure aquesta celebració al catàleg de l'inventari festiu de Catalunya i, posteriorment, declarar la festivitat com a element festiu patrimonial d'interès nacional. En aquest marc d'actuació, i a través del projecte sobre la Tradicionalitat de la festivitat de Sant Antoni, en què també col·labora l'Ajuntament d'Alcanar i el Museu de les Terres de l'Ebre, pretenem investigar, recuperar i divulgar la memòria històrica, fomentant així l'interès en la recerca i crear un fons documental propi de la festivitat.

Actualment a Alcanar no existeix cap publicació que hagi estudiat a fons les característiques de la dansa folklòrica (*la jota*) de la festivitat de Sant Antoni, així com de tots aquells aspectes lligats a la celebració, començant per la religiositat de l'acte amb la benedicció dels animals i repartiment dels tradicionals panets i rotllets; la Despertada a càrrec de la Rondalla Verge del Remei. També hi trobem el tradicional ball popular de mantons (*la jota vella*), acompanyat per la Banda Municipal de Música i l'Agrupació Musical Canareva, i la representació teatral de la Barraca de Sant Antoni, sense oblidar l'àmplia participació popular, especialment dels veïns del carrer de Sant Antoni.

D'altra banda, no podem oblidar la importància que tenien en el passat els majorals en l'organització de la festivitat; testimoni que avui dia ha recollit la Comissió de Sant Antoni com a coorganitzadora dels actes.

Alcanar, octubre de 2016

Les festes majors tradicionals a Bot

Comunicació 2. De 11.50 h a 12.10 h

ANTONI CORTÉS

Associació El Pedrís de la Plaça, Bot

El tema d'aquesta comunicació són les festes tradicionals del poble de Bot. Es parlarà més concretament del copatrontatge de la Mare de Déu de la Candelera i sant Blai, i s'exposaran les celebracions, els ritus i els costums tradicionals associats a aquests sants. Així mateix, es posarà èmfasi en l'escassa pervivència, en la vida actual del poble, dels costums tradicionals relacionats amb els sants patrons.

La festa de sant Roc a Paüls. Un fet social complet

Comunicació 3. De 12.10 h a 12.30 h

MARC BALLESTER

Antropòleg. Inventari del Patrimoni Immaterial de les Terres de l'Ebre (IPCITE)

Les festes són sovint una de les estratègies o eines d'una comunitat per definir i reafirmar les seves relacions. Relacions dins de la mateixa comunitat, entre grups o famílies i dins de les mateixes famílies, relacions amb l'entorn i els diferents elements que el configuren o relacions amb el sagrat. Defineixen a la vegada un marc temporal on, tant com si és modifiquen com si no, es fan evidents de forma, si cal, més explícita els valors que regeixen la comunitat.

Al Baix Ebre, la celebració de la festa de sant Roc a l'ermita de Paüls, inclosa com un dels primers setanta elements escollits per formar part de l'Inventari del Patrimoni Immaterial de les Terres de l'Ebre actualment, ens permet observar bona part d'aquestes característiques que fan de la festa un fet social complet.

Cada 16 d'agost la població de Paüls es trasllada a l'Àrea Recreativa de Sant Roc", a les portes del Parc Natural dels Ports, on hi ha l'ermita de Sant Roc i la font que encara avui abasteix d'aigua potable Paüls, per celebrar el dia del patró, sant Roc. Una plaça, amb una font, una ermita i bancals definits per marges de pedra on trobem el *corros*: unes taules de pedra, tant circulars com rectangulars, amb cadires o bancades de pedra al seu voltant. Durant aquest dia cada família té un *corro* assignat pel sol fet de ser veïna del poble i és, durant el transcurs de la celebració, el principal espai de trobada.

Una missa, els goigs, les corres tradicionals, el menjar, la processó, l'aigua de la font, la ballada de la jota de Paüls tocada per la banda de música de la població, són alguns dels elements que en observar-los, tant des de l'actualitat com des de les transformacions que han patit durant els últims anys, ens permeten comprendre i descriure el desenvolupament de la celebració i per tant de la mateixa comunitat paülsenca.

La comunicació és el resultat de l'observació participant feta durant la festa els anys 2015 i 2016, en el marc del treball de camp realitzat per a l'elaboració de l'Inventari del Patrimoni Immaterial de les Terres de l'Ebre.

Les festes majors de Móra d'Ebre, una visió evolutiva

Comunicació 4. De 16.30 h a 16.50 h

ALFONS ARGILAGA, JOAN LAUNES i JULIO MONFORT

Associació Cultural *La Riuada*, Móra d'Ebre

Tot i que queda poca informació documentada de les festes de començament del segle XX, a partir de dades fiables obtingudes de programes d'alguns d'aquells anys es pot saber com eren les festes del primer terç del segle XX, fins a l'esclat de la guerra civil. Amb una durada de tres o quatre dies, eren dedicades al patró de la població, sant Joan Baptista, en la celebració del seu martiri, i se celebraven els darrers dies d'agost.

Un programa de festes model que podria servir per a qualsevol d'aquells anys inclouria actes com el repic de campanes i traques per anunciar el començament de les festes, concerts, cercaviles, oficis solemnes, curses pedestres i de bicicletes, partits de futbol, concerts, balls, regates al riu i, per a finalitzar, el tradicional castell de focs d'artifici.

Després de la guerra civil, tot i que l'essència de la festa es manté, es van observar lentament alguns canvis més o menys significatius, com ara la recuperació de l'ús de la llengua catalana en els programes, per posar un exemple. Quant als actes programats, n'hi ha bastants que se segueixen mantenint, d'altres que han anat desapareixent de la programació i nous actes que s'han anat incorporat a la festa amb el pas dels anys.

I per a acabar, una reflexió sobre les raons del manteniment de la festa al llarg del temps i sobre la necessitat que tenen els pobles de gaudir-ne, per uns dies, tots junts, com a reafirmació de grup.

Les festes populars a l'Inventari del Patrimoni Cultural Immaterial de les Terres de l'Ebre (IPCITE).

Comunicació 5. De 16.50 h a 17.10

ÍNGRID BERTOMEU i MAITE HERNÁNDEZ

Antropòlogues. Inventari del Patrimoni Immaterial de les Terres de l'Ebre (IPCITE)

En l'IPCITE identifiquem i cataloguem el Patrimoni Cultural Immaterial en funció de set categories, establides en la metodologia de treball del projecte i que poden ser consultades al web. Les festes populars formen part de la categoria "Creences, festes, rituals i cerimònies". En l'Inventari hem catalogat diferents festes populars amb l'objectiu de reflectir la diversitat de models festius del territori. Per una banda, hi trobem les festes d'hivern, entre les quals es compta amb la celebració de Sant Antoni, el Carnaval i algunes festes majors. Continuant el cicle temporal, formen part també de l'Inventari aquelles manifestacions festives pròpies de la Setmana Santa i la Pasqua i que representen tant festes de llarga tradició històrica com les seves adaptacions actuals. La primavera és temps també de romiatges, que manifesten un caràcter específic en el mode de desenvolupament simbòlic i de l'organització de la festa. Una altra de les expressions festives són les festes majors, normalment relacionades amb una advocació i en les quals trobem una gran diversitat de manifestacions del Patrimoni Cultural Immaterial com la gastronomia i la música. Altres tipologies de festes que formen part de l'Inventari són les festes marineres d'algunes poblacions costeres o les festes amb bous.

A més de la catalogació dels diversos elements que formen part del nostre Patrimoni Cultural Immaterial, l'IPCITE s'ha dotat de bases de dades de recursos relacionats amb aquests elements en concret i, en general, amb el Patrimoni Cultural Immaterial de les Terres de l'Ebre. Els recursos catalogats es classifiquen en diferents bases de dades de recursos, bibliogràfics, audiovisuals, fotogràfics, sonors i materials amb funció didàctica, així com tot aquell material generat per les xarxes socials i el sistema de geolocalització de l'inventari. D'altra banda, el Patrimoni Cultural Immaterial catalogat a l'IPCITE també està relacionat amb un seguit de fons de catalogació que poden tenir relació amb els patrimonis culturals materials i immaterials, com per exemple l'Inventari del *Patrimoni Arquitectònic* de Catalunya, l'Inventari del *Patrimoni Arqueològic i Paleontològic* de Catalunya, el catàleg Museus en línia i, en aquest cas de manera especial, l'Inventari del *Patrimoni Festiu de Catalunya*.

Parlar de les festes populars a l'IPCITE i de la informació que s'ha recollit mitjançant el treball de camp i de documentació dels antropòlegs i antropòlogues que formen part de l'Equip de recerca, ens permet arribar també a tots aquests recursos, avaluats per l'Òrgan Assessor Científic de l'IPCITE. D'aquesta manera, podem arribar a una major comprensió de les festes i, globalment, del Patrimoni Cultural de les Terres de l'Ebre.